

**ESHITISHIDA NUQSONI BO‘LGAN BOLALARNI MEHNAT FAOLIYATIGA
TAYYORLASHNING SAMARALI TEXNOLOGIYALARI**

Karimova Ullibibi Baxrom qizi

magistratura talabasi, Toshkent davlat pedagogika universiteti.

Bibikarimova@gmail.com Tel.: +998990539997

Zamonaviy dunyoda pedagogika yillar davomida shakllangan anʼanalar va stereotiplardan voz kechib, oʻz yondashuvliarni qayta koʻrib chiqish davrini boshdan kechirmoqda. Pedagogik texnologiyani oʻzlashtirish oʻqituvchilik kasbini egallashda ham, taʼlim xizmatlari sifati va samaradorligini baholashda ham juda muhim va ustuvor omilga aylanadi. Pedagogik texnologiyalarni puxta bilish va ulardan mohirona foydalanish mahorati - zamonaviy oʻqituvchiga davr talabi boʻlmoqda. YuNESKO tomonida taʼlim texnologiyasiga texnik va inson resurslari, ularning oʻzaro taʼsirini hisobga olgan holda bilimlarni oʻzlashtirish va oʻqitishning butun oʻquv jarayonini yaratishning tizimli usuli sifatida qaraladi. Taʼlim jarayonining texnologik samaradorligi taʼlim jarayonini toʻliq boshqarish imkoniyatiga ega boʻlishdir. Harakatlar, maqsadlar, ularga erishish yoʻllari va taʼlim faoliyati natijalarini anglash oʻquvchilarni oʻquv jarayonining subʼektiga aylantiradi, oʻqituvchi va oʻquvchi oʻrtasida hamkorlik qilish va uning oʻz-oʻzini oʻrganishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Texnologik yondashuv asosida mashgʻulotlarni tashkil etish nafaqat har bir oʻquvchining individual qobiliyatlariga mos ravishda uning taʼlim ehtiyojlarini qondirish, balki oʻquvchilarning oʻzini oʻzi anglashi, rivojlanishi, ularning uchun zarur boʻlgan kompetensiyalarini shakllantirish uchun sharoit yaratishga imkon beradi. zamonaviy jamiyatda toʻlaqonli hayotini taʼminlaydi. Oʻquvchilarga hamma narsani oʻrgatishning iloji yoʻq, turli fanlarning eng muhim yutuqlarini bolalarning miyasiga singdirish oʻqituvchilarning pedagogic kuchini baholamaydi. Bolalarga "baliq emas, balki qarmoq tayogʻi" berish, ularni ushbu bilimlarni egallashga oʻrgatish, oʻqitish orqali intellektual, kommunikativ, ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va ilmiy dunyoqarashni shakllantirish juda muhimdir. Bunda eng muhim savol "Qanday qilib oʻrgatish kerak?" va shundan keyingina "Nimani oʻrgatish kerak?" boʻladi. Shuning uchun zamonaviy oʻquv texnologiyalari bugungi kunda juda dolzarb boʻlib, ular oʻquvchilar faoliyatini tashkil etishga, ushbu faoliyat orqali ularning koʻnikmalarini, fazilatlarini va malakalarini rivojlantirishga qaratilgan.

Inson hayoti davomida uch xil faoliyat bilan mashgʻul boʻladi: oʻyin faoliyati, oʻquv faoliyati va mehnat faoliyati. Bu dastlabki ikki faoliyatning ham asosiy negizi, tub maʼnosi aslida bolani mehnat faoliyatiga tayyorlashdir. Turli kasb anjomlariga taqlid qilgan oʻyinchoqlar, maktablardagi mehnat taʼlimiga tayyorlovchi darslar fikrimizning yaqqol dalilidir. Eshitishda nuqsoni boʻlgan shaxslar uchun mehnat taʼlimi

uzviyligi va uzluksizligi ta‘minlashdan maqsad ham ularni mehnat faoliyatiga samarali tayyorlashdir. Biz yuqorida eshitishda nuqsoni bo‘lgan shaxslar uchun mehnat ta‘limi ya‘ni texnologik ta‘limning sifatini oshirishni 3 ta yo‘nalishini aytib o‘tgandik. Endi mehnat ta‘limiga tayyorlashning samarali texnologiyalari ustida so‘z yuritimiz.

1. o‘yin texnologiyalari
2. axborot-kommunikativ texnologiyalar
3. tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyalari
4. integratsiyalashgan ta‘lim texnologiyalari

Bu texnologiyalar mehnat ta‘limi sifatiga, uzviylik va uzluksizligiga, samaradorligi oshishiga katta ta‘sir ko‘rsatadi. O‘qituvchi bola shaxsini rivojlantirishning quyidagi muhim tomonlariga e‘tibor qaratib, ta‘lim texnologiyalarini tanlashi kerak:

= bolaning moyilligi va qobiliyatlarini rivojlantirish hamda amalga oshirish uchun eng yaxshi sharoitlarni yaratish

- bolani imkoniyatlarini hisobga olish
- mavjud manfaatlarni qondirish
- "barchani bir qolipga solish" stereotipini yo‘q qilish
- o‘qish uchun motivatsiyani oshirish
- o‘quvchining o‘zini o‘zi boshqarishi
- qobiliyatlarni erta rivojlantirish
- kasbga yo‘naltirish, ixtisoslashtirish
- tanlov erkinligini amalga oshirish
- "ijtimoiy sinovlar" imkoniyatini ta‘minlash

Endi esa yuqoridagi ta‘lim texnologiyalarning umumiy tavsifi va ulardan eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun mehnat ta‘limi darslarida qay tarzda foydalanish mumkinligini ko‘rib chiqamiz,

1. O‘yin texnologiyalari. Ta‘rifga ko‘ra, o‘yin ijtimoiy tajribani yaratish va o‘zlashtirishga qaratilgan vaziyatlar sharoitidagi faoliyat turidir, bunda xatti-harakatlarda o‘zini o‘zi boshqarish rivojlanadi va takomillashadi. Ushbu texnologiya shaklidan foydalanish quyidagi vazifalarni hal qiladi:

- bilimlarni o‘zlashtirishda erkin, psixologik zo‘riqishsiz nazoratni amalga oshiradi.
- o‘quvchilarning muvaffaqiyatsiz natijalarga nisbatan salbiy munosabati yo‘qoladi.

- o‘qitishda o‘quvchilarga individual yondoshish imkoni kengayadi

O‘yinni o‘tkazish o‘qituvchiga quyidagilarni o‘rgatishga imkon beradi: tushunchalarni tanib oling, taqqoslang, tavsiflang, ochib bering, asoslang, qo‘llang O‘yinni o‘tkazish eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalarda quyidagi natijalarga erishiladi:

- kognitiv faoliyat rag‘batlantiriladi
- aqliy faoliyat faollashadi
- nutqiy muloqot rag‘batlantiriladi
- axborot o‘z-o‘zidan yodga olinadi

- assotsiativ yodlash shakllanadi
- mavzuni o'rganish uchun motivatsiyani oshirish

Bularning barchasi mehnat ta'limi berishda o'yin jarayonidan foydalanishsh samaradorligini ko'rsatadi.

2. Axborot-kommunikativ texnologiyalar. Pedagogik mukammallik fan, texnika va ularning mahsuloti - axborot texnologiyalarining zamonaviy rivojlanish darajasiga mos keladigan bilim va ko'nikmalar birligiga asoslanadi. Hozirgi vaqtda biz turli xil manbalardan ma'lumot olishimiz, undan foydalanishimiz mumkin. AKTdan keng foydalanish o'qituvchiga o'z mavzusini o'qitishda yangi imkoniyatlarni ochib beradi, shuningdek uning ishini katta darajada yengillashtiradi, o'qitish samaradorligini oshiradi va o'qitish sifatini yaxshilaydi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarga mehnat ta'limi berish jarayonida videodarslar, electron kitoblar, slaydlardan foydalanish mumkin va bu eshitishga kompensator bo'lgan ko'rish analizatori orqali ko'p va tushunarli ma'lumot olish imkonini beradi. O'qituvchi axborot -koomunikativ texnologiyalar yordamida turli fanlarni bir biriga bog'lashi, o'tilgan mavzularni takrorlashi oson bo'ladi, buning uchun materialni to'g'ri tanlay olishi va ustalik bilan qo'llay olishi kifoya. Axborot-kommunikativ texnologiyalarning ustunligi quyidagilarda:

- vizuallik
- rang-baranglik
- manbalarning ko'pligi
- qulaylik (qog'oz ko'rgazmalarga qaraganda chidamli)
- ovoz kuchaytirgich bilan qo'llash imkoniyati.

3. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish rexnologiyalari. Tanqidiy fikrlash o'zi nima? Tanqidiy fikrlash bu har qanday axborotni bilimni shundayligicha quruq o'rganib, yodlab ketmasdan uning mohiyatini o'rganish, "nima uchun shunday" degan savolga javob topishdir. Bu texnologiya o'quvchilarni yanada erkin fikrlashga, kreativlikga, izlanuvchanlikga chorlaydi. O'rganayotgan narsasining mohiyati tushungan o'quvchi albatta uni boshqa bilimlar bilan uyg'unlikda qo'llay oladi. Tanqidiy fikrlashga o'rgatish asosan uch bosqichda amalga oshiriladi. Birinchi bosqich- eslash bosqichi, bunda o'rganilayotgan narsa bilan bog'liq ma'lumotlar xotiraga olinadi va o'quvchilarning asos bilim darajasi aniqlanadi. Ikkinchi bosqich bu tushunish bosqichidir. Bu bosqichda "nimaga" degan yo'naltiruvchi savol orqali o'quvchilar mavzuni chuqurroq mulohaza qilishga undaladi. Voqea hodisalarning mazmuni teranroq anglashiladi. Uchinchi bosqich mustahkamlash bosqichida tahlil qilingan ma'lumotlarning tog'rsisi xtirada saqlanadi.

Bu metdning afzalligi shundaki, u yordamida eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarga yangi tushunchalarni avvaldan bor bo'lgan bilimlariga uzviylikda o'rgatish oson bo'ladi. Fikrlash qobiliyati rivojlanadi. Tahlil qilish jarayonida fikrlarda

turli -tumanlik, kreativlik, originallik shakllanadi. Kelgusida o‘z faoliyatini amalga oshirishda mantiqiy zanjir tuza oladi.

4. Integratsiyalashgan ta‘lim texnologiyasi. Bu texnologiya noan‘anaviy darslarni o‘tkazish uchun juda mos keladi. Integratsiyalash orqali ma‘lum bir sohada umumlashtirilgan bilimlar bitta materialda uyg‘unlashtiriladi. Bu tarzda darslar nima uchun kerak? Avvalo, bizni o‘rab turgan borliq bitta yaxlit sistemadan iborat, undaki barcha narsa va voqea-hodisalar bir biriga bog‘liqdir. Ammo, odatda, maktabda o‘quv fanlari bitta narsani o‘z qarashlari tomonida bir taraflama talqin qiladi. O‘quvchilarda bitta narsa haqida turli bir biriga bog‘lanmagan fikrlar bo‘ladi. Misol uchun Quyosh fizika fani uchun Yerni tortishish kuchida ushlab, isitib turadigan osmon jismi, kimyo fani uchun vodorod va geliydan iborat ulkan shar, tasviriy san‘at fani uchun sariq dumaloq jism, adabiyot fani uchun mehr va qudrat ramzi bo‘lib ifodalanadi.

Integratsiyalashgan darslar o‘quvchilarning imkoniyatlarini rivojlantiradi, atrofdagi voqelikni faol bilishni rag‘batlantiradi, sabab-ta‘sir munosabatlarini tushunishga va topishga, mantiq, fikrlash va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Birlashtirilgan darslarni o‘tkazish shakli nostandart va qiziqarli. Dars davomida turli xil ish turlaridan foydalanish o‘quvchilarning e‘tiborini yuqori darajada ushlab turadi, bu esa darslarning yetarli samaradorligi to‘g‘risida gapirishimizga imkon beradi. Integratsiyalashgan darslar muhim pedagogik imkoniyatlarni beradi. Zamonaviy jamiyatdagi integratsiya ta‘limda integratsiyalashuv zarurligini tushuntiradi. Zamonaviy jamiyat yuqori malakali, yaxshi tayyorlangan mutaxassislarga muhtoj. Integratsiya o‘quvchining o‘zini o‘zi anglashi, o‘zini namoyon qilishi, ijod qilishi uchun imkoniyat yaratadi, qobiliyatlarni ochib berishga yordam beradi. Bu ta‘lim texnologiyasi bir nechta afzalliklari bilan eshitishda nuqsoni bo‘lgan bolalarga mehnat ta‘limi o‘rgatishda qo‘l keladi:

- o‘quv motivatsiyasini oshiradi, qiziquvchanlik, voqea-hodisalarni yaxlit formatda tasavvur qilishga o‘rgatadi;
- oddiy darslarga qaraganda bunday darslar nutqni rivojlantiradi, taqqoslash, umumlashtirish, xulosa chiqarishga o‘rgatadi;
- ma‘lumotlarni o‘zaro bog‘lashga, ular orasidagi uzviylikni anglashga yordam beradi.